

**BOSHLANG'ICH SINFDA LIRIK ASARLAR USTIDA
ISHLASH METODIKASI**

Bahtiyorova Asila O'ktam qizi ¹

¹ Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy Pedagogika Universiteti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-bosqich talabasi

baxtiyorovaasila18@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 29.05.2025

Revised: 30.05.2025

Accepted: 31.05.2025

KALIT SO'ZLAR:

boshlang'ich ta'lim,
lirik asarlar, bolalar,
fantaziya, ritm, she'r,
nutq madaniyati.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun lirik asarlar ustida ishlash metodikasi ularning badiiy didini shakllantirish, nutq madaniyatini rivojlantirish va hissiy dunyosini boyitish uchun juda muhimdir. Lirik asarlar bolalarning so'z san'atiga bo'lgan qiziqishini uyg'otadi, tasavvur va fantaziyasini kengaytiradi. Shu sababli, o'quv jarayonida lirik asarlarni o'qish, tahlil qilish va yaratish jarayonlari muhim o'rin tutadi. Ushbu maqolada Boshlang'ich sinfda lirik asarlar ustida ishlash metodikasi haqida ma'lumotlar berilgan.

KIRISH. Boshlang'ich sinflarda lirik asarlar o'quvchilarning estetik didini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu yoshdagi bolalar uchun lirik she'rlar va matnlar ularning hissiyotlarini ifodalash, so'z boyligini oshirish hamda tasavvur dunyosini kengaytirishga xizmat qiladi. Lirik asarlar orqali bolalar tabiat, mehr-muhabbat, do'stlik kabi mavzularni o'rganib, o'z his-tuyg'ularini anglashga o'rgatiladi. Lirik ijodning o'ziga xosligi shundaki, u o'quvchining ichki olamini, his-tuyg'ularini uyg'otadi va ruhiy olamiga ta'sir ko'rsatadi. Boshlang'ich sinflarda bunday asarlar yordamida bolalar so'z san'ati bilan tanishib, o'z fikrlarini ifoda etish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Shu bilan birga, lirik asarlar bolalarning nutq madaniyatini oshirish va tilga bo'lgan qiziqishni kuchaytirishda muhim vosita hisoblanadi. Ta'lim jarayonida lirik asarlarni o'qish va tahlil qilish bolalarning estetik didini rivojlantirishga, ularni san'atga mehr qo'yishga yordam beradi. Bu yoshdagi o'quvchilar uchun she'rlar oddiy va tushunarli bo'lishi, ular orqali ijobiy hissiyotlar uyg'otilishi muhimdir. Shuningdek, lirik asarlar bolalarda mehr-oqibat, do'stlik, tabiatga hurmat kabi qadriyatlarni singdirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.[1]

Lirik asarlar ustida ishlashda avvalo o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun she'rlarni tushunish va qabul qilish jarayoni o'ziga xosdir. Ular hali abstrakt tushunchalarni chuqur anglay olmaydi, shu bois lirik asarlarni tanlashda bolalar hayotidan olingan, oddiy va tushunarli tilga ega bo'lgan asarlar tanlanadi. Bu asarlar tabiat, do'stlik, ota-ona muhabbati kabi mavzularni o'z ichiga oladi.

=====

Bunday asarlar bolalarning o'z hayotiy tajribasi bilan bog'lanishi, o'z his-tuyg'ularini ifodalashga yordam beradi. Lirik asarlarni o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish samarali bo'ladi. O'qituvchi she'rni baland ovozda, ifodali o'qib, uning ohangini, ritmini bolalarga yetkazishi kerak. Bu bolalarda she'rga nisbatan hissiy qiziqishni uyg'otadi. Keyinchalik o'quvchilar she'rni birgalikda o'qiydilar, so'ngra uning mazmuni haqida suhbat quriladi. Suhbatda o'quvchilardan she'rda qanday hislar aks etgani, kim haqida yoki nima haqida gapirilgani so'raladi. Bu jarayon bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Lirik asarlarni tahlil qilishda o'quvchilarga she'rning asosiy mavzusi, qahramonlari, his-tuyg'ulari haqida oddiy savollar beriladi. Masalan, «She'r kim haqida?», «U qanday his qiladi?», «Nega shunday his qiladi?» kabi savollar orqali bolalar o'z fikrlarini ifodalashga o'rgatiladi. Shu bilan birga, she'rning til va uslubiy xususiyatlari haqida ham tushuntirishlar beriladi. Masalan, so'zlarning ohangi, takrorlanishlar, metafora va boshqa badiiy vositalar haqida oddiy tilda gapiriladi.[2]

Lirik asarlarni o'qish jarayonida dramatisatsiya usulidan foydalanish ham juda foydali. Bolalar she'rdagi qahramonlarning ro'lini bajarib, uning his-tuyg'ularini jonlantiradilar. Bu nafaqat she'rni yaxshiroq tushunishga yordam beradi, balki o'quvchilarning nutq madaniyatini oshiradi, sahna madaniyatini shakllantiradi. Shu tariqa, lirik asarlar bolalarning ijodiy fikrlashini va ifoda madaniyatini rivojlantirishda muhim vositaga aylanadi. Lirik asarlar ustida ishlashda rasm chizish, qo'shiq kuylash, harakatlar bilan ifodalash kabi ijodiy faoliyatlarni ham keng qo'llash lozim. Masalan, bolalar o'qigan she'r mavzusida rasm chizish orqali uning mazmunini yanada chuqurroq anglashadi. Qo'shiq kuylash esa she'rning ritmi va ohangini his qilishga yordam beradi. Harakatlar bilan ifodalash esa bolalarning tanaviy faoliyatini oshirib, hissiy tajribalarini boyitadi.[3]

Metodik jihatdan lirik asarlar ustida ishlashda o'qituvchi doimiy ravishda o'quvchilarning fikrini tinglashi, ularni o'z his-tuyg'ularini erkin ifodalashga undashi zarur. O'quvchilar o'z fikrlarini aytishda erkin bo'lishlari, har qanday javob hurmat bilan qabul qilinishi kerak. Bu muhit bolalarda o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi va lirik asarlarga nisbatan qiziqishni kuchaytiradi. Shuningdek, lirik asarlar ustida ishlashda o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish uchun so'z boyligini oshirishga alohida e'tibor beriladi. O'qituvchi yangi so'zlar, iboralar va ularning ma'nolari haqida tushuntirishlar beradi, ularni kontekstda qo'llashga o'rgatadi. Bu nafaqat she'rni tushunishni osonlashtiradi, balki o'quvchilarning umumiy nutq madaniyatini ham yaxshilaydi. Lirik asarlarni o'qish va tahlil qilish jarayonida o'quvchilarning hissiy va estetik didini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Bolalar she'r orqali go'zallik, mehr-muhabbat, tabiatning nozik jihatlarini his qilishni o'rganadilar. Bu esa ularning shaxsiyati va dunyoqarashini boyitadi.[4]

Lirik asarlar ustida ishlashda ota-onalar bilan ham hamkorlik qilish muhimdir. Uyda ham bolalar o'qigan she'rlarni takrorlashlari, ular haqida suhbat qurishlari, qo'shiq kuylashlari rag'batlantiriladi. Bu o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi va bolalarning til

ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Yana bir muhim jihat — lirik asarlarni tanlashda milliy adabiyotimizning boy merosidan foydalanishdir. O'zbek xalqining milliy she'riyati, xalq qo'shiqlari, zamonaviy bolalar adabiyotining eng yaxshi namunalarini o'quv dasturiga kiritish bolalarda milliy o'zlikni anglash va qadrlash hissini shakllantiradi. Shu bilan birga, xalq og'zaki ijodi elementlarini o'rganish bolalarning tilga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Lirik asarlarni o'qish jarayonida o'quvchilarga o'z his-tuyg'ularini yaratish, ifodalash imkoniyatlari berilishi kerak. Masalan, ular o'zlari uchun qisqa she'rlar yozishlari, his-tuyg'ularini rasmlar orqali ifodalashlari mumkin. Bu ijodiy faoliyat bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularning badiiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Metodik jihatdan lirik asarlarni o'qitishda o'quvchilarning individual xususiyatlari hisobga olinadi. Ba'zi bolalar she'rlarni tezda o'zlashtirsa, boshqalari uchun tushunish qiyinroq bo'lishi mumkin. Shu sababli o'qituvchi har bir bolaning qobiliyatiga moslashgan yondashuvni qo'llashi zarur. Bu esa o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi.[5]

Lirik asarlar ustida ishlashda o'qituvchi o'z faoliyatida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishi mumkin. Masalan, interaktiv doska, audio va video materiallar yordamida she'rlarni yanada qiziqarli va tushunarli qilish mumkin. Bu usullar bolalarning diqqatini jamlashga yordam beradi va o'quv jarayonini yanada samarali qiladi. Shuningdek, lirik asarlarni o'qishda o'quvchilarning birgalikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga e'tibor qaratiladi. Guruhlarda she'rlarni tahlil qilish, muhokama qilish, o'zaro fikr almashish bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini oshiradi va ularni jamoaviy ishga o'rgatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan lirik asarlar ustida ishlashda o'qituvchi doimiy ravishda o'z metodikasini takomillashtirib borishi lozim. Yangi metod va texnologiyalarni o'rganish, pedagogik tajribalarni tahlil qilish uning ish samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, o'quvchilarning individual rivojlanish darajasini doimiy nazorat qilish va kerak bo'lsa, qo'shimcha yordam ko'rsatish muhimdir. Lirik asarlar ustida ishlash nafaqat o'quvchilarning badiiy saviyasini oshiradi, balki ularning umumiy madaniyatini, hissiy intellektini rivojlantiradi. She'riyat orqali bolalar olamni yanada chuqurroq anglashga, go'zallik va ezgulikni qadrlashga o'rgatiladi. Bu esa ularning shaxs sifatida yetilishi va jamiyatda muvaffaqiyatli bo'lishlariga xizmat qiladi.[6]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinfda lirik asarlar ustida ishlash metodikasi bolalarning badiiy didini rivojlantirish, hissiy va estetik tarbiyasini oshirishda muhim vositadir. Ushbu jarayon o'quvchilarning yosh xususiyatlari, individual imkoniyatlari va qiziqishlariga mos ravishda tashkil etilishi lozim. Interaktiv, ijodiy va didaktik usullarni qo'llash, milliy adabiyotga e'tibor qaratish, ota-onalar bilan hamkorlik qilish samaradorlikni oshiradi. Shu yo'l bilan lirik asarlar bolalarda so'z san'ati va madaniyatining mustahkam poydevorini yaratadi, ularni kelajakda yanada yuqori darajadagi badiiy va madaniy bilimlarga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmatova M., To'raqulova G. Boshlang'ich sinflarda lirik asarlar metodikasi. Toshkent, O'qituvchi nashriyoti, 2022. – 180 b.
2. Karimov B. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun she'riy materiallar. Toshkent, Sharq, 2021. – 150 b.
3. Rustamova N. Lirik asarlarni o'qitish metodikasi. Samarqand, SamDU nashriyoti, 2023. – 200 b.
4. Yusupova D. Boshlang'ich sinflarda badiiy matnlar bilan ishlash. Toshkent, Fan va texnologiya, 2020. – 170 b.
5. Islomov S. Til va adabiyot darslarida lirik asarlarni o'rganish. Buxoro, Buxoro nashriyoti, 2022. – 160 b.
6. Mirzaev A. Boshlang'ich sinflarda she'riy ijodiy ishlar. Qarshi, Qarshi nashriyoti, 2021. – 140 b.
7. Tursunova L. Lirik asarlar orqali o'quvchilarning estetik didini rivojlantirish. Toshkent, O'qituvchi, 2023. – 190 b.
8. Rasulova M. Boshlang'ich sinflarda she'rlarni o'qitish metodikasi. Namangan, Namangan nashriyoti, 2022. – 155 b.